

ZAPOJENÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE DO POST-KONFLIKTNÍ REKONSTRUKCE V SUBSAHARSKÉ AFRICE¹

THE USE OF DEVELOPMENT AID IN POST-CONFLICT RECONSTRUCTION IN SUB-SAHARAN AFRICA

Jana Bártová

ABSTRAKT

Rozvojová spolupráce je v současné době v podstatě neoddělitelnou součástí mezinárodních vztahů, stejně jako angažovanost mezinárodního společenství v pomoci státům potýkajícím se s konflikty či jejich následky. Stále se rovněž zdůrazňuje nutnost zlepšovat efektivitu rozvojové spolupráce. V souladu s touto potřebou se stať zaměřuje na specifičnost rozvojové spolupráce v kontextu post-konfliktní rekonstrukce v subsaharské Africe. V případové studii je zkoumáno zapojení mezinárodního společenství do ekonomicko-sociální oblasti poválečné obnovy Rwandy. Stejným výsledkem stati je právě sloučení rozvojové spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce do jednoho metodologického rámce, který vychází z jejich společných cílů a zdůrazňuje konkrétní situaci post-konfliktních zemí, čímž zdůvodňuje odlišnost zapojení rozvojové (humanitární) pomoci v jiných případech.

Klíčová slova: rozvojová spolupráce, post-konfliktní rekonstrukce, subsaharská Afrika, humanitární pomoc, ekonomický rozvoj, Rwanda

JEL klasifikace: F51, O13, O15

¹ Článek je zpracován jako výstup výzkumného projektu IGA VŠE „Strukturální problémy subsaharských ekonomik“, č. F2/3/2018 registrovaného u Vysoké školy ekonomické v Praze.

ABSTRACT

Today, development cooperation is an integral part of international relations together with the involvement of the international community in helping states that struggle with conflicts or their consequences. There is also a growing emphasis on the need to improve the effectiveness of development cooperation. In line with this need, this article focuses on the specificity of development cooperation in the context of post-conflict reconstruction in Sub-Saharan Africa. The case study examines the involvement of the international community in the economic and social area of the post-war reconstruction of Rwanda. The main conclusion of this paper is the merger of development cooperation and post-conflict reconstruction into a single methodological framework based on their common goals, emphasizing the specific situation of post-conflict countries and thus justifying the difference in the use of development (humanitarian) aid in other cases.

Key words: *development aid, post-conflict reconstruction, Sub-Saharan Africa, humanitarian aid, economic development, Rwanda*

JEL classification: F51, O13, O15

ÚVOD

Tato stať se zabývá tématem rozvojové spolupráce ve státech subsaharské Afriky, jež právě začínají etapu post-konfliktní rekonstrukce. Lze spíše konstatovat, že většina tamních států se v tuto chvíli s konflikty potýká, a proto se může zdát, že na prvním místě by měla být snaha o jejich ukončení a vyřešení, na druhou stranu musí být tyto země připraveny na etapu po konfliktu, aby se s následky uměly co nejlépe vyrovnat, a tak je téma post-konfliktní rekonstrukce neméně důležité. Většina subsaharských států je podporována zahraničím ve formě humanitární a rozvojové pomoci, a to jak v průběhu konfliktů, tak po jejich ukončení.

Cílem této stati je ukázat, jak se oficiální rozvojová spolupráce (ODA) zapojuje do post-konfliktní rekonstrukce států. S využitím jednopřípadové studie bude tento jev demonstrován na post-konfliktní rekonstrukci Rwandy po roce 1994, kdy byla ukončena genocida a dlouholetá občanská válka. Stať bude zároveň hledat odpověď na otázku, zda v případě Rwandy reagovala ODA na její specifické potřeby po ukončení konfliktu.

Stať vychází z prací autorů, kteří se zabývají ekonomickým rozvojem a mimo jiné i rozvojovou spoluprací (Todaro a Smith; Radelet; Perkins; Sen a další), a dále

autorů zabývajících se post-konfliktní rekonstrukcí (Collier; Miall et al. atd.). Většinou jsou ale obě problematiky zkoumány odděleně, a proto budou v této stati sloučeny do společného teoreticko-metodologického rámce, který bude sloužit jako východisko pro empirickou část (případovou studii Rwandy). Stať je rozdělena do dvou částí. V první kapitole budou vymezena teoreticko-metodologická východiska — nejdříve budou popsány rozvojová spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce jako samostatné koncepty a nakonec budou tyto koncepty sloučeny. Druhá kapitola – případová studie Rwandy — bude vycházet z první kapitoly a bude v ní zkoumáno zapojení ODA do post-konfliktní rekonstrukce v praxi.

Rwanda byla dlouho zmítána napětím mezi dvěma hlavními etniky (Hutu a Tutsi), které vyústilo v genocidu v roce 1994. Tu se nakonec podařilo zastavit a v zemi byl po mnoha letech nastolen mír. Jelikož měl však konflikt na celkovou situaci Rwandy zničující vliv, bylo nutné obnovit fungování země, nastartovat její rozvoj a zajistit, aby se konflikt již neobnovil.

V této případové studii bude ukázáno zapojení ODA do post-konfliktní rekonstrukce v ekonomicko-sociální oblasti. Tato kapitola by měla rovněž poskytnout odpověď na výše položenou výzkumnou otázku.

Od genocidy uběhlo již přes dvacet let a Rwanda od té doby udělala značný pokrok ve svém rozvoji (lze například soudit dle naplnění cílů MDG). Vystává tedy otázka, zda tento úspěch nastal díky efektivní post-konfliktní rekonstrukci a zapojení ODA. Na tuto otázku je velmi těžké najít odpověď, jelikož je nutné posuzovat všechny aspekty jako celek. Cílem této stati tedy není posoudit, zda byly ODA a post-konfliktní rekonstrukce efektivní ani zda ke zlepšení ekonomických ukazatelů ODA přispěla — případová studie se totiž zaměřuje pouze na ekonomicko-sociální oblast a opomíjí např. politickou, ústavní či bezpečnostní oblast nebo institucionální vývoj, což jsou rovněž důležité aspekty pro fungování státu.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

Hospodářská situace jednotlivých zemí se velmi liší, a aby mohl být tento stav zlepšen, je nutné zaměřit se na faktory, které ekonomiku zemí ovlivňují

(např. politická nestabilita a přítomnost konfliktů různých druhů). Tato stať se věnuje zemím subsaharské Afriky, jejichž ekonomická úroveň se ve většině případech podstatně odlišuje například od úrovně západních zemí. K těmto rozdílům a jejich prohlubování dochází vlivem různých událostí (např. historických); příkladem může být kolonialismus, jenž je považován za jednu z příčin chudoby bývalých kolonií (Todaro a Smith, 2012). Jejich nynější ekonomická úroveň je zpravidla velmi nízká, vysoké procento obyvatel žije pod hranicí chudoby. Tyto země stagnují nebo se zlepšují velmi pomalu nejen v ekonomickém růstu, ale v celkovém rozvoji. Rozvinuté ekonomiky jsou si těchto nerovností vědomy a snaží se méně rozvinuté země podporovat. V minulosti se jednalo spíše o formu humanitární pomoci. Postupem času ale docházelo k přesvědčení, že velice důležité je i zajištění jejich trvalého rozvoje do budoucna. V posledních letech je tak větší důraz kladen na komplexnější přístup k problému jejich chudoby a jeho zlepšování. Ekonomický rozvoj se nezaměřuje pouze na efektivní alokaci zdrojů, nýbrž se musí zabývat i „*ekonomickými, sociálními, politickými a institucionálními mechanismy, jak veřejnými, tak soukromými, nezbytnými k dosažení rychlého (alespoň podle historických standardů) a rozsáhlého zlepšení úrovně života*“ (Todaro a Smith, 2012, s. 8; vlastní překlad).

Todaro a Smith (2012) chápou rozvoj jako „*proces zlepšování kvality všech lidských životů a schopností zvyšování úrovně živobytí, sebeúcty a svobody*“ (tamt., s. 5; vlastní překlad) a zmiňují, že může být rovněž vnímán z pohledu strukturálních změn ekonomik. Podle Amartya Sena (2005) představuje rozvoj rozšiřování možností a schopností lidí žít takový život, jaký chtějí a sami si zvolí. Sen zdůrazňuje, že by se na rozvoj mělo pohlížet spíše jako na „*kombinaci odlišných procesů než na expanzi nějakých zjevně homogenních řádů, jako je reálný důchod nebo užitek*“ (Sen, 2005, s. 12; vlastní překlad). Na podobném přístupu k rozvoji staví i OSN, přesněji Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme, dále UNDP), který v rámci své agendy užívá konkrétnější pojem — lidský rozvoj. Dle jeho definice je cílem lidského rozvoje poskytnout lidem šanci, příležitost a svobodu zvolit si, jak budou žít, zatímco zvyšování příjmu by mělo být jeho prostředkem (UNDP, 2015). V praxi lze za pokus o bližší specifikaci rozvoje a jeho jednotlivých oblastí považovat Rozvojové cíle tisíciletí (MDG, Millenium Development Goals) a aktuální Cíle udržitelného rozvoje

(SDG, Sustainable Development Goals), které v podstatě představují plán pro rozvoj chudých zemí.

Boj proti chudobě a podpora rozvoje zaostalých ekonomik jsou jedny z hlavních motivů rozvojové spolupráce. Existují ale i názory, že rozvojová spolupráce chudým státům nepomáhá, a naopak zhoršuje jejich situaci, zapříčiňuje jejich pomalý (žádný) ekonomický růst, prohlubuje jejich chudobu a ponechává je závislé na pomoci od bohatých ekonomik (Moyo, 2009). I přes kritiku rozvojové spolupráce se o ni však mnoho států, mezinárodních vládních i nevládních organizací a jednotlivců zasazuje.

Rozvojová spolupráce² se rozděluje na oficiální a neoficiální. Development Assistance Committee³ (dále DAC) definuje oficiální rozvojovou spolupráci (Official Development Assistance, dále ODA) jako takové toky proudící do států zahrnutých do Seznamu DAC příjemců oficiální rozvojové pomoci⁴ a do multilaterálních rozvojových institucí, které jsou poskytovány oficiálními orgány (státy, jejich vládami, exekutivními orgány atd.). Aby takové toky mohly být považovány za ODA, jejich hlavním cílem musí být ekonomický rozvoj přijímajících zemí a rovněž mají být poskytovány za zvýhodněných podmínek. Do ODA se nepočítají prostředky připadající na financování jaderných programů, vojenských operací a původně ani *peacekeepingových* misí (OECD, 2018). Nedávno však došlo k úpravě v reakci na poznatky, že prevence konfliktů, rozvoj a mír a bezpečnost jsou úzce spjaty. Nově je tedy jako ODA vykazováno 15 % z příspěvků na *peacekeepingové* operace OSN, jedná se např. o technickou asistenci při obnově bezpečnostních systémů apod. (Hynes a Scott, 2013; DI, 2017). Ostatní rozvojová pomoc je označována za neoficiální — jsou do ní zahrnuty různé finanční toky,

² V této stati budou používány pojmy rozvojová spolupráce a rozvojová pomoc jako synonyma. V některých pramenech se mluví dále o zahraniční pomoci, čímž se také označuje rozvojová spolupráce/pomoc. V současnosti se spíše inklinuje k užívání pojmu rozvojová spolupráce, jelikož lépe vyjadřuje rovnost zemí.

³ Orgán Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Cooperation and Development, dále OECD).

⁴ Seznam ukazuje země mající nárok na oficiální rozvojovou pomoc, slouží však pro statistické účely, ne jako podklad pro rozhodování o směřování rozvojové pomoci, to je rozhodnutí každého státu. Rwanda se na tomto seznamu nachází ve skupině *Least Developed Countries*.

granty a pomoc od nevládních organizací, náboženských skupin, charit, nadací či soukromých společností; tyto nejsou součástí ODA⁵ (Perkins et al., 2013; Radellet, 2006). Tyto organizace koordinují spolupráci s rozvojovými zeměmi většinou spíše na lokální úrovni. Jak oficiální, tak neoficiální rozvojová spolupráce jsou formou zahraniční pomoci rozvojovým zemím, obě formy mohou probíhat na bilaterální nebo multilaterální úrovni (Todaro a Smith, 2012). Oficiální rozvojová spolupráce má podobu různých finančních toků, grantů, zvýhodněných půjček, technické podpory nebo poskytování komodit (Perkins et al., 2013).

Celkový objem těchto toků poskytnutých rozvinutými ekonomikami rozvojovým zemím v průběhu let roste, ačkoliv stále podle některých odborníků či mezinárodních organizací není dostačující. Procentuální podíl finančních prostředků poskytovaných na ODA na hrubém národním důchodu rozvinutých ekonomik naopak celkově klesá (Todaro a Smith, 2012). OSN se snaží apelovat na vyspělé státy, aby poskytovaly na rozvojovou spolupráci prostředky minimálně ve výši 0,7 % svého HNP (United Nations, 1970), což ale dodržují jen málokteré z nich.

Státy spolu s mezinárodními vládními organizacemi patří mezi nejdůležitější aktéry rozvojové spolupráce. O tom, jakým způsobem a do jaké míry se státy podílejí na rozvojové pomoci, si rozhodují samy. Mají možnost se zapojit buď na bilaterální, nebo na multilaterální úrovni (nebo obojí). Pokud se rozvojová spolupráce odehrává na bilaterální úrovni, je do ní zapojen stát poskytující rozvojovou pomoc a přijímající země. Na této úrovni jsou většinou rozvojovými agenturami donorských států organizovány rozvojové programy různého zaměření a poskytovány finance na podporu školství, zdravotnictví nebo rozvoj infrastruktury, ale jedná se i o podporu dalších oblastí. Na multilaterální úrovni pak státy mohou spolupracovat navzájem nebo se zapojit prostřednictvím mezinárodních organizací, jejichž jsou členy. Mezi jedny z nejdůležitějších lze zařadit Skupinu světové banky (dále SSB), která koordinuje pomoc prostřednictvím Mezinárodní asociace pro rozvoj (International Development Association, dále IDA) a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development, dále IBRD). Další světovou organizací je Mezinárodní měnový

⁵ S ohledem na cíl statí bude v analýze kladen důraz primárně na ODA, neoficiální rozvojovou spolupráci se stať zabývat nebude, neznamená to ale, že tato forma spolupráce je zanedbatelná a postradatelná. Důvodem je primárně nemožnost získání dat o objemu neoficiální rozvojové pomoci.

fond (dále MMF), který většinou poskytuje chudým zemím půjčky, často „výměnou“ za požadavek nějaké reformy. Je důležité ale zmínit, že „*jen kolem 10 procent z mimořádných půjček MMF je kategorizováno jako ODA a všechny z nich jsou poskytnuty nízkopříjmovým zemím*“ (Perkins et al., 2013, s. 511). Rozvojovou spolupráci podporuje velkou měrou i OSN, hlavně prostřednictvím UNDP, ale i ostatní agentury OSN se zabývají rozvojovou problematikou a angažují se v pomoci rozvojovým zemím (např. UNICEF, WFP, UNFPA, UNEP, UN Women, WHO, IFAD atd.). Mezi oficiální aktéry se řadí rovněž rozvojové banky, v Africe je to Skupina afrických rozvojových bank (African Development Bank Group, dále AfDB), která prostředky na rozvoj afrických zemí rozděluje přes Africký rozvojový fond (African Development Fund, dále AfDF). Členské státy do těchto mezinárodních organizací přispívají a tyto prostředky jsou pak používány na rozvojovou pomoc v místech, kde je potřeba. Jsou z nich většinou financovány velké strukturální rozvojové projekty a zahrnují například půjčky od mezinárodních finančních institucí na restrukturalizaci ekonomiky.

Jak zdůrazňuje Perkins (2013), cíl rozvojové spolupráce není jen stavba infrastruktury, ale je mnohem hlubší — má stimulovat ekonomiku a její růst podporou jejích různých sektorů, vedle toho podporovat vzdělávací, zdravotnické, politické nebo environmentální systémy a zabezpečit soběstačnost zemí. Často se do souvislosti s rozvojovou spoluprací dává ekonomický růst a existuje mnoho odlišných názorů na tento vzájemný vztah. Existují tvrzení, že pro ekonomický růst je zásadní alokace kapitálu (např. Harrod-Domarův model, Solowův model), čemuž může napomoci ODA. Proti takovým stojí ale tvrzení, že rozvojová pomoc nepomáhá ekonomickému růstu (ani rozvoji), a naopak ho zpomaluje a způsobuje jen závislost země na přísunu zahraniční pomoci (Moyo, 2009). Také ale existují názory, že rozvojová spolupráce může pomoci ekonomickému růstu a rozvoji zemí, ale jen za předpokladu existence dobře fungujících institucí (Acemoglu a Robinson, 2012; Collier a Hoeffler, 2004). Instituce lze chápat jako různá omezení navržená lidmi, rozlišují se formální (např. zákony, ústava, vlastnická práva) a neformální (zvyky, tradice, tabu, morálka atd.), a tato omezení formují politické, ekonomické či sociální interakce mezi lidmi (North, 1990; 1991). Jelikož mají instituce vliv na tyto zásadní oblasti (stěžejní i pro úspěšný rozvoj), je kladen větší důraz na jejich existenci.

Jakým způsobem naplnit stanovené cíle, je další otázkou, kterou aktéři musí zodpovědět. Realizace rozvojové pomoci by měla odpovídat hlavně potřebám přijímající země, tedy reflektovat konkrétní potřeby obyvatel a země jako celku a řešit problémy, které jsou zásadní pro místní. Projekty by měly probíhat za úzké spolupráce donora (realizátora projektu) se subjekty z přijímající země (vládou, lokálním soukromým a neziskovým sektorem a různými místními skupinami), aby byly všechny subjekty z přijímající země součástí projektů a měly motivaci se na nich aktivně podílet a zasazovat se o jejich fungování a udržitelnost. Jak tvrdí Perkins (2013, s. 541; vlastní překlad), „*zprv, projekty by mohly být lépe navrženy, s přesnějším nahlížením na nejvyšší priority a nevhodnější implementaci metod k naplnění lokálních potřeb. Zadruhé, zvyšující se zúčastněnost příjemců v procesu plánování a implementace by jim mohla poskytnout více vlastnických práv k aktivitám a větší zájem na zajištění jejich úspěchu*“. Do realizace rozvojových projektů jsou proto často zapojováni samotní obyvatelé nebo lokální organizace, které s uskutečňováním projektů pomáhají.

Zásadní pro existenci rozvojové spolupráce je její financování. Jak již bylo zmíněno výše, finanční prostředky jsou poskytovány buď od jednoho státu druhému (bilaterální rozvojová spolupráce), nebo do fondů a rozpočtů mezinárodních organizací, které je přerozdělují na rozvojové projekty (multilaterální rozvojová spolupráce). Důležité je také rozlišovat, v jaké formě rozvojové ekonomiky tyto prostředky obdrží. Často jsou peníze poskytovány na konkrétní projekt, na jehož výběru se buď podílí donor, přijímající země, nebo oba. ODA může být zemím poskytnuta i jako rozpočtová podpora, přičemž není zcela jasně určeno, na jaký typ rozvojového projektu musí být prostředky použity – podmínkou však je, že vláda je musí použít na financování rozvoje (Rajchlová, 2016). Zde může nastat problém, že vlády z těchto prostředků občas financují jiné záměry, velkým problémem je zneužití pro vojenské a armádní účely. Tímto problémem se blíže zabývá koncept zaměnitelnosti peněz, tzv. *fungibility of money* (Leiderer, 2012; Jones, 2005; Devarajan a Swaroop, 1998). Zabránit tomuto zneužívání financí poskytnutých na rozvoj je ale velmi těžké. Další možností, která je také součástí rozvojové spolupráce, je například odpuštění státního dluhu, což je častou praxí.

Rozvojová spolupráce by mohla být vnímána jako zásadní aspekt rozvoje chudých zemí, ale zdaleka tomu tak není. Na jednu stranu existuje mnoho zastánců

tvrzení, že rozvojová spolupráce nepomáhá. Na druhou stranu je mnoho těch, kteří tvrdí opak. Dalším problémem však je, že má-li rozvojová spolupráce potenciál zlepšit situaci rozvojových zemí, buď není poskytována dostatečná výše finančních prostředků, jaká by byla potřebná (toto je v podstatě argument Jeffreyho Sachse, který tvrdí, že největší překážkou fungování rozvojové spolupráce je její nedostatečné financování ze strany rozvinutých ekonomik), nebo je její efektivita nízká. Ačkoliv existuje neustálá snaha zvyšovat efektivnost (např. Pařížská deklarace z roku 2005 o efektivitě pomoci, Agenda Accra z roku 2008), stále je velký prostor pro zlepšování. Rozvoj zemí se navíc většinou potýká s mnoha problémy a aktéři se musí vyrovnat s různými překážkami. Zásadní komplikace v rozvoji zemí představují konflikty, a to i poté, co jsou ukončeny. Mají totiž na situaci zemí v mnoha ohledech neblahý až zničující vliv (bude rozebráno dále). Zde je pak nutné se rozvoji těchto zemí věnovat v rámci mnohem širšího konceptu, který se odborně označuje jako post-konfliktní rekonstrukce.

1.2 POST-KONFLIKTNÍ REKONSTRUKCE

Mezinárodní společenství se již relativně dlouhodobě snaží v řešení konfliktů aktivně angažovat, tj. zasazovat se o jejich ukončení, a této oblasti věnuje značnou pozornost. Účast však nekončí momentem uzavření míru, jelikož ten nemusí být zárukou následujícího mírového vývoje. Následkem konfliktu jsou země velmi zranitelné a často v nich nefungují ani základní služby, vláda nebo správa státu nejsou schopny zajistit chod země, infrastruktura může být zničená, mnoho lidí je vysídleno nebo bylo přinuceno uprchnout ze země apod. Základní funkce státu jsou ohroženy, čímž je riziko znovuvypuknutí konfliktu velmi vysoké. Pokud se nepřijmou žádná opatření, tak je téměř jisté, že dříve nebo později konflikt opět vznikne a země se ocitne ve stejně špatné (či horší) situaci (Collier et al., 2003). Mezinárodní společenství se tomu snaží zabránit a věnuje z tohoto důvodu postiženým zemím i v následujících letech po ukončení konfliktu pozornost, monitoruje situaci a snaží se přijít s vhodnými opatřeními. V post-konfliktní rekonstrukci se tradičně velmi angažují mezinárodní organizace, jako je OSN nebo Severoatlantická aliance, které mohou v nutných případech zasáhnout ve snaze konflikt ukončit, zajistit mír a dohlížet na jeho udržování. Dále se o země zmáhané konflikty velmi zajímají například SSB nebo MMF, jež prostřednictvím

různých fondů zajišťují postiženým státům prostředky na důležité strukturální reformy (viz předchozí část textu). V neposlední řadě se pak zapojují jednotlivé státy, různé nevládní mezinárodní organizace (non-governmental organization, NGO) či lokální uskupení. Někdy se aktéři rozdělují na dvě skupiny — tou první jsou státy a mezinárodní nebo regionální vládní organizace, tou druhou jsou aktéři občanské společnosti, tedy nevládní organizace, církve, think tanky, náboženské komunity, jednotlivci apod. (Waisová, 2008).

Doposud se nepodařilo přijít s jednou univerzální definicí post-konfliktní rekonstrukce, a možná proto zatím není daný žádný efektivní postup nebo směr, kterým by se mělo mezinárodní společenství řídit (pokud vůbec je toto žádoucím cílem). Většina modelů zabývajících se touto problematikou je vcelku nová, začala vznikat až po druhé světové válce (Waisová, 2008), a dosud bylo v praxi provedeno mnoho různých postupů, nicméně zatím se žádný z nich neukázal být tím „jediným správným“. Post-konfliktní rekonstrukce je pro potřeby této stati definována jako proces obnovy státu a všech jeho funkcí včetně ekonomického, politického, zdravotnického a vzdělávacího systému a veškeré infrastruktury. Ke specifikaci post-konfliktní rekonstrukce přispěla také OSN, resp. její generální tajemníci, již se tématu věnovali. První, kdo naznačil nutnost komplexní obnovy po skončeném konfliktu, byl Butrus Butrus Ghálí ve svém projevu Agenda pro mír, kde popsal post-konfliktní rekonstrukci po mezinárodní válce jako *„formu konkrétních kooperativních projektů, které spojí dvě nebo více zemí vzájemně prospěšnými závazky, které nejenže přispějí k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, ale také zlepší důvěru, jež je tak zásadní pro mír“* (Ghálí, 1992, odst. 56; vlastní překlad). Téma post-konfliktní rekonstrukce do svého projevu v roce 2000 zahrnul i Kofi Annan (2000).

Post-konfliktní rekonstrukce zahrnuje širokou škálu kroků sledujících různé dílčí cíle, tím hlavním je zabránit znovuvypuknutí konfliktu a nastolit dlouhotrvající stabilní mír. Jak by post-konfliktní rekonstrukce měla správně probíhat, aby se podařilo naplnit tyto záměry, se pokouší nastínit mnoho teoretiků — Diamond a McDonald (1996; *Multi-Track Diplomacy*), Lederach (2003). Na oba navazuje Hugh Miall, Tom Woodhouse a Oliver Ramsbotham, kteří ve svém modelu post-konfliktní rekonstrukce zohledňují jednotlivé tematické oblasti a časovou perspektivu (viz tabulka 1). Miall et al. zdůrazňují, že budování udržitelného

míru zahrnuje „zajištění klíčových zájmů elit na obou stranách“ (1999, s. 202), a pokud nebudou uspokojeny základní potřeby všech obyvatel a nebudou brány v potaz všechny aspekty post-konfliktní situace země, konflikt může snadno začít nanovo. Také tvrdí, že vyřešení konfliktu se nemá zakládat na jeho eliminaci, ale na jeho transformaci v nenásilné řešení a mírové procesy změn v sociálních a politických strukturách. Tyto změny by měly být dosaženy právě aktivitami blíže definovanými v jejich rámci. Je nutné podotknout, že i když jsou jednotlivé kroky rozděleny do kategorií, vzájemně spolu souvisejí, a aby došlo k úspěšnému naplnění cílů post-konfliktní rekonstrukce, musí být pozornost věnována všem (Miall et al., 1999).

Tab. 1 » Budování míru po ukončení konfliktu

	Krátkodobá opatření	Střednědobá opatření	Dlouhodobá opatření
Vojenská a bezpečnostní oblast	Odzbrojení, demobilizace, separace armádních a policejních složek	Sjednocení nové národní armády, integrace národní policie	Demilitarizace politiky, transformace kultury násilí
Politická a ústavní oblast	Zvládnutí problémů přechodné vlády, ústavní reforma	Přechod k výzvě druhých voleb	Budování tradice good governance včetně respektu k demokracii, lidským právům, právnímu státu, rozvoj občanské společnosti
Ekonomická a sociální oblast	Humanitární pomoc, základní služby a zdroje, komunikace	Rehabilitace přesídlených obyvatel a demobilizovaných vojáků, pokrok v budování infrastruktury, odminování	Stabilní dlouhodobé makroekonomické politiky a ekonomické řízení, lokálně udržitelný rozvoj komunit, spravedlivá distribuce
Psychologická a sociální oblast	Překonání počáteční nedůvěry	Zvládnutí konfliktních priorit míru a spravedlnosti	Uzdravení psychologických zranění, dlouhodobé smíření
Mezinárodní oblast	Přímá, kulturně-sensitivní podpora mírového procesu	Přemístění do lokální kontroly s vyhnutím se zbytečným zásahům nebo zanedbávání	Integrace do kooperujících regionálních a globálních struktur

Zdroj: Miall et al. (1999, s. 203); vlastní překlad a zpracování

Zajištění bezpečnosti (první z kategorií, viz tabulka 1) je velmi důležité, jelikož v zemi stále přetrvává vysoké riziko vypuknutí (a pokračování) násilí mezi různými skupinami nebo samotnými obyvateli, a proto je nutné vytvořit z „pozůstatků“ armády a policie z doby konfliktu nové armádní a policejní složky, které budou plně fungovat a zajišťovat bezpečnost v zemi (Miall et al., 1999). Další tematickou oblastí je politický systém, v jehož rámci je zásadní zajistit fungující vládní struktury, legitimní instituce, umožnit participaci občanů na politickém dění, přijetí nové ústavy atp. Nedílnou součástí post-konfliktní rekonstrukce je pak posílení ekonomického a sociálního blahobytu, kam jsou zařazeny humanitární aktivity a dále pak dlouhodobé činnosti na podporu školství, vzdělávání, zdravotnictví, zajištění repatriace uprchlíků a vnitřně vysídleného obyvatelstva, obnovy a stavby infrastruktury apod. Touto oblastí se bude stať zabývat podrobněji na případu Rwandy. Poslední dvě oblasti tohoto rámce jsou oblast psychologická (a sociální) a oblast mezinárodní, která se do jisté míry liší od ostatních čtyř, protože vyjadřuje vztah mezinárodního společenství a post-konfliktního státu. Tento model zde bude použit jako jedno ze základních východisek, protože díky jeho systematickému rozlišení tematických pilířů lze nejlépe vystihnout zapojení mezinárodního společenství a zařazení aktivit rozvojové spolupráce do fází post-konfliktní rekonstrukce.

1.3 ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE V RÁMCI POST-KONFLIKTNÍ REKONSTRUKCE

Předchozí části této stati představily koncepty rozvojové spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce jednotlivě a poskytly přehled o jejich cílech, aktérech, prostředcích, časovém rámci i problémech. Následující část se bude zabývat sloučením těchto konceptů a na základě toho předloží metodologický rámec pro nadcházející empirickou část, který bude použit v případové studii Rwandy.

Pozornosti se dostává — ačkoliv ne rovnoměrně velké — v podstatě většiny chudých zemí bez ohledu na to, jaká je právě jejich situace, ať už se tedy země potýká s následky přírodní katastrofy, ukončeného nebo stále probíhajícího konfliktu, nebo naopak je situace v zemi klidná. Samozřejmě je ale nutné stav v zemi a jeho příčiny rozlišovat — jak poukazuje Collier (2007), lze očekávat, že se

post-konfliktní země budou lišit od ostatních rozvojových zemí hlavně dysfunkční vládou. Konstatuje, že by se tomu měly přizpůsobit strategie jak post-konfliktní rekonstrukce, tak rozvojové spolupráce (tedy použitá forma, prostředky a načasování). Rozvojová pomoc probíhá odlišně v zemích, které se právě nacházejí ve fázi po ukončení konfliktu, primárně z toho důvodu, že konflikt nechává ničivější následky — destruktivně ovlivňuje život obyvatel stejně jako rozvoj země, především v průběhu válečných konfliktů je zničena fyzická infrastruktura, lidský kapitál a vláda není schopna zajišťovat správné fungování státu (Fukuda-Parr, 2010; del Castillo, 2008). Dalším následkem je pokles HDP, kvůli čemuž klesají i vládní výdaje — ekonomická situace země se tedy zhoršuje. Některé studie identifikovaly války a občanské konflikty jako nejzásadnější faktor zpřičinující pomalý hospodářský růst u nejhudších států světa⁶ a „většina válek vede k úpadku a zvýšené chudobě“ (Fukuda-Parr, 2010, s. 126; vlastní překlad). Proto se rozvojová pomoc může potýkat se specifickými problémy v rámci post-konfliktní rekonstrukce, kterými jsou mj. nízké příjmy, málo zaměstnaneckých příležitostí, šíření chorob v závislosti na (masovém) pohybu obyvatel či jako následek války, nedostatečná výživa obyvatel kvůli nouzi o potraviny, tím i zvýšená úmrtnost dětí, vyšší ohrožení žen a dětí atd. (Fukuda-Parr, 2010).

Rozvojová spolupráce prostupuje do většiny aktivit post-konfliktní rekonstrukce po celé její trvání. Rovněž je potřeba zdůraznit, že vedle cíle zlepšit ekonomickou situaci země je dalším rovnocenným cílem i prevence navrácení konfliktu, jenž by mohl mít pro zemi další a mnohem více devastující důsledky. Navíc konflikty činí rozvoj chudých zemí pomalejším, či ho spíše znemožňují. Fukuda-Parr se ve svém článku zaměřila na Rozvojové cíle tisíciletí a tvrdí, že „násilný konflikt je důležitým faktorem, který ovlivňuje ty země, jež jsou nejvíce pozadu a nejdál k dosažení cílů“ (2010, s. 124; vlastní překlad).

Lze říct, že cílem post-konfliktní rekonstrukce i rozvojové spolupráce je zlepšit situaci dané země v mnoha ohledech. Mimo jiné je dalším cílem post-konfliktní rekonstrukce také předejít znovuvypuknutí konfliktu. Je zde patrný velmi úzký vztah mezi post-konfliktní rekonstrukcí a rozvojovou spoluprací a uvedená studie také tvrdí, že rozvojová spolupráce napomáhá předcházení konfliktu,

⁶ Do této skupiny patří podle UNDP i Rwanda.

a dokonce „že rozvoj a mír jsou pro sebe vzájemně komplementárními a nezbytnými podmínkami“ (Fukuda-Parr, 2010, s. 130; vlastní překlad). Collier (2003) konstatuje, že se nachází statisticky významný vztah mezi výskytem občanských válek a úrovní HDP na osobu (tedy země s nižší ekonomickou úrovní jsou náchylnější k vypuknutí občanské války). Nicméně, jak píše Fukuda-Parr (2010), ne všechny aktivity v rámci rozvojové pomoci jsou vhodné pro vytvoření a udržení míru (a tedy naplnění cíle post-konfliktní rekonstrukce), jinými slovy, je nutné volit vhodné postupy rozvojové spolupráce, je-li příjemcem pomoci země po ukončení konfliktu.

Nejnutnější je dohlédnout na to, aby byly používány takové postupy podporující rozvoj, které na druhou stranu nebudou zhoršovat vyhlídky na mír. Špatným výsledkem rozvojové politiky by například bylo, kdyby si z hospodářského růstu, lepších pracovních příležitostí, vyšších mezd, zlepšujícího se vzdělávacího systému, sociálních zařízení nebo poskytovaných služeb nepolepšili všichni obyvatelé, nýbrž jen některé skupiny, jako například (vládnoucí) elity, historicky upřednostňované etnické, náboženské či jiné skupiny. Takto zapříčiněné zvětšení horizontálních nerovností napříč obyvatelstvem by mohlo mít s velkou pravděpodobností za následek eskalaci a znovuvypuknutí konfliktu (Fukuda-Parr, 2010). Rozvojová pomoc může mít tedy odlišné působení — buď může podpořit rozvoj země a cestu k míru, anebo naopak opět podnítit rozbroje. Stěžejním krokem na začátku všech aktivit je určení přesných cílů rozvojové pomoci a post-konfliktní rekonstrukce, ale také očekávaných klíčových překážek v jejich dosahování. Přispěním v této otázce byla Miléniová deklarace z roku 2000 přijatá Valným shromážděním OSN, které si předsevzalo „udělat OSN efektivnější v udržování míru a bezpečnosti poskytnutím takových zdrojů a nástrojů, jež potřebuje pro prevenci konfliktů, mírové řešení sporů, peacekeeping, post-konfliktní budování míru a rekonstrukci“ (United Nations, 2000; vlastní překlad). Rozvojová pomoc má být „nástrojem k dosažení globálních cílů rozvoje, environmentální udržitelnosti, míru, bezpečnosti a lidských práv. V tomto kontextu došlo k pevnému konsensu o snižování chudoby jako o hlavním účelu rozvojové pomoci“ (Fukuda-Parr, 2010, s. 136; vlastní překlad). Určovat konkrétní směr a kroky k dosahování tohoto záměru pomáhaly MDG a nyní SGD.

Jak by měli aktéři rozvojové spolupráce v post-konfliktních oblastech postupo-

vat, bylo i předmětem tématu konference v roce 2007 v rámci OECD DAC, kdy byl sestaven dokument s názvem *Principle for Good International Engagement in Fragile States*, který shrnuje principy, podle kterých by se mělo postupovat při všech aktivitách v rámci zahraniční pomoci zemím po ukončení konfliktu, tedy v rámci post-konfliktní rekonstrukce. Seznam zdůrazňuje, že je nutné vycházet z konkrétní situace dané země, že ústředním cílem je budování státu a národa a že se mají preferovat prevenční opatření, upřednostňovat lokální potřeby a zajistit, aby nebyl nikdo z přijímání podpory vyloučen, aby základním stavebním kamenem nové společnosti byla nediskriminace. Důležité je také, aby aktivity v žádném případě situaci neškodily, aby se jednalo rychle a zároveň dost dlouho na to, aby se úspěch mohl projevit (OECD, 2011).

Tyto zásady, jež by se měly obecně dodržovat při všech aktivitách v dané zemi, jsou aplikovatelné na rozvojovou pomoc a post-konfliktní rekonstrukci dohromady. Státy nacházející se ve fázi po ukončení konfliktu lze většinou označit jako křehké⁷ z důvodů uvedených výše. Cílem těchto principů je „pomoci národním reformátorům vybudovat efektivní, legitimní a odolné státní instituce, schopné produktivně zapojit lidi za účelem prosazení udržitelného rozvoje“ (OECD, 2011, s. 47), což je zároveň cílem rozvojové spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce.

Zapojení rozvojové spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci bude v následující části stati zkoumáno ve specifických podmínkách subsaharské Afriky, konkrétně na státu Rwanda. Analýza zapojení rozvojové spolupráce do její post-konfliktní obnovy po roce 1994 bude založena na východiscích této kapitoly za použití upraveného teoreticko-metodologického rámce od Mialla, Woodhouse a Ramsbothama. Věnovat se bude pouze ekonomicko-sociální oblasti (viz tabulka 2). U jednotlivých kroků bude vždy nejprve nastíněna výchozí situace s ohledem na konflikt a poté bude analyzováno zapojení mezinárodního společenství do daného kroku post-konfliktní rekonstrukce v pořadí uvedeném v tabulce 2. Tato tabulka slouží však pouze jako základní pomůcka pro analýzu a je třeba si uvědomit, že ve skutečnosti se jednotlivé fáze a kroky prolínaly a byly doprovázeny ještě mnoha dalšími, a proto nelze jednoznačně říci, zda nynější situace Rwandy je výsledkem pouze zapojení ODA do post-konfliktní rekonstrukce, jak je vysvětleno v úvodu.

⁷ V anglicky psaných zdrojích a odborné literatuře se užívá pojem *fragile states*.

Tab. 2 » Východiska pro případovou studii

	Krátkodobá opatření	Střednědobá opatření	Dlouhodobá opatření
Ekonomická a sociální oblast	<ul style="list-style-type: none"> • Obnova domácích zdrojů • Zdravotnictví • Vzdělávání • Infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> • Rehabilitace uprchlíků, vnitřně vysídlených osob • Infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> • Makroekonomické politiky • Ekonomické řízení • Udržitelný rozvoj

Zdroj: Miall et al. (1999); vlastní zpracování

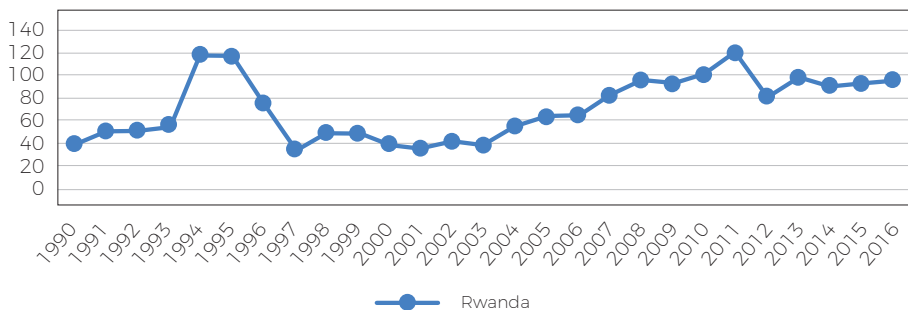
2 PŘÍPADOVÁ STUDIE: POST-KONFLIKTNÍ REKONSTRUKCE VE RWANDĚ

Pro svou problémovost z hlediska konfliktů se africký kontinent stal předmětem velkého zájmu a prioritou OSN; od jejího založení proběhla na africkém kontinentu více než třetina všech *peacekeepingových* operací (Urbanovská, 2008). Jelikož je tolik zemí v Africe zatěžkováno konflikty i mnoho let, finanční prostředky, které do zemí proudí, většinou slouží na pokrytí humanitární pomoci spíše než na rozvojové projekty. Dokud v zemích budou přetrvávat konflikty, bude těžké pokročit v jejich rozvoji. Afrika od minulosti až dodnes čelila a stále čelí mnoha konfliktům, z nichž nejčastěji se jedná o vnitrostátní konflikty, přes 90 % všech jejich obětí jsou civilisté, a dalšími společnými znaky jsou vysoká míra násilí, porušování lidských práv, velké množství uprchlíků a vysídlených osob, specifický podtext konfliktů (etnické či náboženské rozdíly, obchod se zbraněmi či nerostným bohatstvím atd.), zapojení povstaleckých skupin, přelévání konfliktu přes hranice státu a podobně (Urbanovská, 2008).

Množství konfliktů v Africe je stále v průměru větší než kdekoli jinde na světě. Aby měly snahy o udržení míru a úspěšnou post-konfliktní rekonstrukci a udržitelný rozvoj šanci, je nutné pochopit, „že operace na udržení míru v Africe působí ve specifickém prostředí, které do značné míry ztěžuje jejich výkon: ať už se jedná o masivní zatažení civilního obyvatelstva do konfliktů, nutnost čelit nepravdělným ozbrojeným silám používajícím neobvyklé metody a prostředky boje, či fenomén rozpadu státu, který zanechává prostředí anarchie“ (Urbanovská, 2008, s. 83).

Pravdou je, že mnoho snah o udržení míru v Africe selhalo a opakující se konflikty jsou tam stále přítomné, nicméně lze najít i příklady úspěšných řešení. Za jedno z nich je považován případ Rwandy (díky jejímu nynějšímu ekonomickému růstu a rozvoji celé země), jejíž minulost je poznamenána etnickým konfliktem.⁸ Rwanda je rozlohou malá země ležící ve východní části subsaharské Afriky (SSA) bez přístupu k moři. Tato část Afriky je v mnoha ohledech velmi specifická — většina zdejších zemí patří mezi nejchudší ekonomiky světa a potýká se s dlouholetými konflikty a ekonomickými problémy. Obecně velmi nízký rozvoj lze pozorovat např. na Indexu lidského rozvoje (Human Development Index, dále HDI), který je u afrických zemí nízký, SSA jako kontinent má dokonce jeden z nejnižších HDI celkově — hodnota HDI pro SSA za rok 2015 je 0,523, Rwanda se nachází ještě pod průměrem SSA, její HDI za rok 2015 bylo 0,498 (UNDP, 2016).

Graf 1 » Rwanda — ODA na osobu, vývoj v letech 1990–2015 (aktuální hodnoty US dolaru)



Zdroj: WBG (2018); vlastní zpracování

Co se celkově poskytnuté ODA týká (od všech donorů, kteří poskytli Rwandě pomoc), bezprostředně po roce 1994 je patrný prudký nárůst a v následujících několika letech strmý pokles poskytnuté pomoci na osobu (viz graf 1). Jelikož

⁸ Rwanda se potýkala s konflikty mezi dvěma etnickými skupinami — Hutu a Tutsi — následkem umělé diferenciaci obyvatelstva již od doby kolonialismu. I přes snahy o nastolení míru v zemi došlo nakonec k eskalaci konfliktu — ke genocidě (masovému vyvražďování jedné etnické skupiny, Tutsi, příslušníky druhé, Hutu), a to dokonce za přítomnosti mírových jednotek OSN. Odhaduje se, že během ní bylo vyvražďováno asi 800 000 Tutsiů nebo umírněných Hutu, kteří s vyvražďováním nesusouhlasili. Genocida probíhala asi tři měsíce a mezinárodní společenství nebylo schopné (ochotně) zasáhnout (United Nations, 2008).

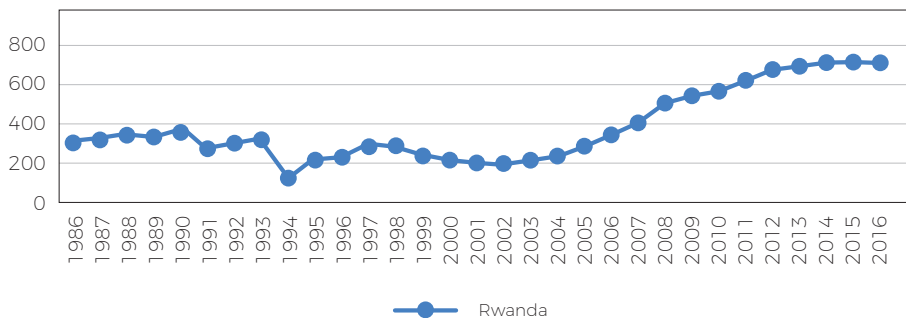
genocida ve Rwandě byla a je často považována za důsledek selhání akceschopnosti ze strany mezinárodního společenství (OSN), vysvětlením může být rovněž to, že vysokými finančními toky v rámci ODA se mezinárodní společenství snažilo „vynahradiť“ to, čemu nezvládlo zabránit. Nicméně v dalších letech objem prostředků opět stoupá (až na občasně výkyvy). Možným odůvodněním je fakt, že státy a mezinárodní organizace obecně upřednostňují pro rozvojovou spolupráci země s vyšší institucionální úrovní (vyšší úrovní správy — *governance*), jelikož je vyšší šance na pozitivní efekty a lze s nimi lépe spolupracovat (Akramov, 2012). Dále lze odvodit, že ve Rwandě byla post-konfliktní rekonstrukce zajisté alespoň z nějaké části úspěšná. Jak bylo výše řečeno, rozvojová spolupráce by měla reagovat na specifické potřeby přijímající země, stejně tak post-konfliktní rekonstrukce by měla vycházet z konkrétní situace postiženého státu (OECD, 2011). Následkem etnického konfliktu byla vyvolána masivní uprchlická vlna, přibližně dva miliony lidí (převážně Hutu) uprchly ze země ze strachu z pomsty, navíc asi 800 tisíc lidí (převážně Tutsi) bylo zabito v průběhu genocidy. Rwanda tedy utrpěla velkou změnu v populaci, a to nejen kvůli samotné genocidě, ale rovněž z důvodu migrace, špatných zdravotních podmínek a epidemie cholery v uprchlických táborech (Walque a Verwimp, 2010). Tato změna v populaci měla dopad i na pracovní sílu, jelikož ubyla i kvalifikovaná pracovní síla (učitelé, zdravotnický personál, politici, soudci atd.). Konflikt měl dopad i na infrastrukturu, která byla zničena. Dále také na zemědělský sektor a půdu, která je pro obživu většiny obyvatel zásadní. Kromě toho měla rwandská společnost ještě mnoho dalších specifických překážek, které bylo nutno vyřešit (například potrestání zločinců nebo urovnání vztahů mezi lidmi z obou etnických skupin), ty se však týkají jiných oblastí post-konfliktní rekonstrukce, a proto se jimi tato stať nezabývá.

2.1 EKONOMICKÁ A SOCIÁLNÍ OBLAST

Ekonomická situace Rwandy a sociální poměry v zemi byly občanskou válkou a genocidou zásadně poznamenány (UNDP, 2008). Ekonomická úroveň země značně poklesla (viz graf 2) a poměrně dlouhou dobu trvalo, než se stabilně dostala na svou původní úroveň (až na výjimku v letech 1995–1998, kdy vyšší HDP na osobu bylo pravděpodobně způsobeno vysokým přílivem ODA či jiných

financí z humanitární a rozvojové pomoci). V uplynulých letech lze opět pozorovat růst.

Graf 2 » Rwanda – HDP na osobu v letech 1986–2016 (aktuální hodnota US dolaru)



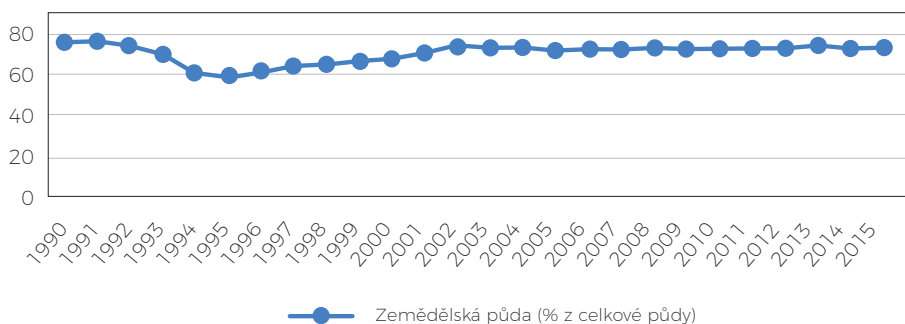
Zdroj: WBG (2018); vlastní zpracování

Špatná situace ekonomiky se projevovala i na jednotlivých sektorech. Velký problém nastal v oblasti zemědělské činnosti. Rwanda je vnitrozemský stát a zemědělství je pro ni jedním z nejdůležitějších zdrojů příjmu. Zemědělský sektor ve Rwandě tvoří 41 % celkového HDP, až 72 % celkových vývozů a je v něm zaměstnáno asi 91 % ze všech pracujících obyvatel (United Nations, 2001), což ukazuje, že zemědělství bylo důležitým zdrojem příjmů jednotlivých domácností i celé země. Nejen ekonomika, ale i vzdělávací a zdravotnický sektor byly ve špatném stavu, infrastruktura byla poničená a konflikt měl za následek velký počet uprchlíků, kteří se v budoucnosti měli do země vrátit. Transitní a po ní nově zvolená vláda se tedy musely zaměřit na znovunastartování ekonomiky a na zlepšení stavu těchto sektorů. Na základě rámce od Mialla et al. bude pozornost následně věnována obnově domácích zdrojů a nastartování ekonomiky, zprovoznění základních služeb (zdravotnictví, vzdělávání, bydlení, infrastruktura), rehabilitaci a přesídlení uprchlíků, obnově a rozvoji infrastruktury, vytvoření stabilní makro-ekonomické politiky a ekonomického řízení a zajištění udržitelného rozvoje do budoucnosti.

Mezi prvními kroky bylo nutné obnovit domácí produkci, tedy zaměřit se na soběstačnost domácností ve vlastní (zemědělské) produkci. Ve Rwandě byl zemědělský sektor následkem genocidy poznamenán. Poklesla celková rozloha využitelné zemědělské půdy z 17 300 km² v roce 1993 na 14 850 km² v roce 1994

(WBG, 2018). Pokles využitelné zemědělské půdy je možno sledovat již více let před samotnou genocidou, mezi lety 1993 a 1994 je však pokles nejmarkantnější, viz graf 3. Tento ukazatel vypovídá o zničujících důsledcích konfliktu, který měl tak negativní vliv na zemědělskou produkci. Mnoho farmářů přišlo o kapitál (pozemky, dobytek a domácí zvíř, pracovní sílu), a proto produktivita jednotlivých domácností značně poklesla. Stejně tak byli poškozeni drobní podnikatelé a soukromý sektor a lidské zdroje byly velmi nedostatečné. V grafu 3 lze pozorovat, jak pomalu byla Rwanda schopná zemědělskou půdu obnovovat a ještě stále není na úrovni před válkou (možné vysvětlení však může být i to, že v současnosti je pro dříve zemědělskou půdu nalezeno jiné využití (stavba infrastruktury atd.) a zemědělská produkce tam již obnovena nebude).

Graf 3 » Zemědělská půda (% z celkové půdy)

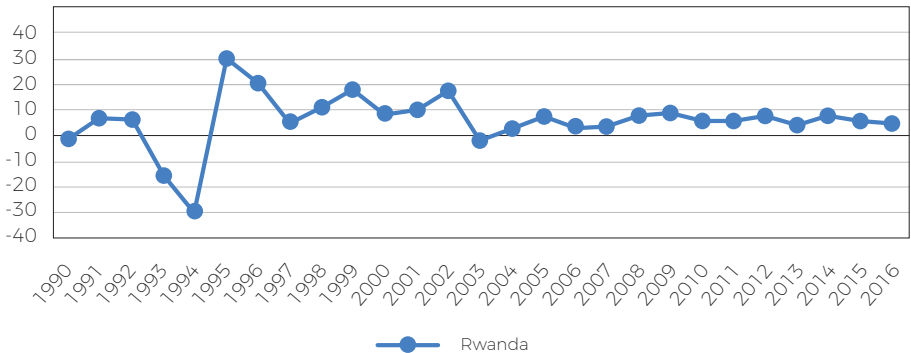


Zdroj: WBG (2018); vlastní zpracování

Změnila se i demografická struktura obyvatelstva, ubylo především mnoho mužů v produktivním věku a z mnoha dětí se stali sirotci, mnoho domácností bylo potom vedeno ženami ve srovnání s předešlými lety, mnoho z nich byly vdovy (United Nations, 2001). Bylo nutné obyvatelům pomoci a zde se angažovalo mezinárodní společenství, které pomáhalo prostřednictvím různých programů na podporu zemědělských aktivit (OECD, 1995–2015). Mezinárodní asistence byla poskytnuta Ministerstvu pro zemědělství a také přímo domácnostem skrze programy. Jedním z nich byla distribuce různých druhů osiva a zemědělských nástrojů zemědělcům (Eriksson, 1996). Asistence pro rozvoj zemědělství byla poskytována na multilaterální úrovni (IDA, IFAD, UNDP, AfDF, EU), ale hojně

i na úrovni bilaterální (Belgie, Nizozemsko, USA, Německo, Francie, Kanada, Švédsko), programy se zaměřovaly hlavně na zvýšení kapacit, poskytování dobytka, workshopy apod. (OECD, 1995–2015). Ačkoliv celková zemědělská produkce dosahovala v roce 1996–97 stále jen 78 % oproti úrovni z roku 1990, ukázala se být na druhou stranu vcelku odolná, jelikož například hladomor, který byl očekáván, zemi nepostihl (Hoyweghen, 1999). Jak ukazuje následující graf (graf 4), ačkoliv se přidaná hodnota zemědělské činnosti v letech 1993 a 1994 znatelně propadla, hned v následujícím roce došlo k razantnímu nárůstu následovanému poklesem, v dalších letech pak postupně došlo ke stabilizaci. Ukazatel růstu přidané hodnoty zemědělské produkce indikuje, jaký byl stav zemědělského sektoru před genocidou, v jejím průběhu a po ní.

Graf 4 » Přidaná hodnota zemědělství ve Rwandě, roční růst v %



Zdroj: WBG (2018); vlastní zpracování

Stejně důležitým krokem jako obnova zemědělské činnosti a produktivity byla i obnova zdravotnického systému, který kolaboval mj. důsledkem nedostatku profesionálních pracovníků.⁹ Proto musela být pracovní síla poskytnuta ze zahraničí — mnohé NGOs, OSN či Červený kříž poskytl „zdravotnické specialisty, léky, potřeby a vybavení. Znovu vytvořily základní zdravotnické služby v městských a venkovských oblastech a pomohly obnovit a znovu zavést zničené vodní systémy. Nevládní organizace byly zásadní v poskytování základních zdravotnických služeb

⁹ Zdravotnický systém trpěl nedostatkem kvalifikované lidské síly, což také platilo v podstatě pro všechny ostatní sektory (Government of Rwanda, 2002). Spousta lidí byla buď zavražděna v roce 1994, nebo poté uprchla.

obyvatelstvu“ (Eriksson, 1996). Velkým problémem bylo šíření HIV/AIDS,¹⁰ což stále přetrvává a což se ani přes mnoho programů¹¹ na snížení počtu nakažených osob rwandské vládě nedaří výrazně zlepšit. Podobným problémem je i malárie, která je jedním z nejčastějších důvodů úmrtí, ačkoliv se v roce 2006 podařilo snížit úmrtnost na 2,9 % (UNDP, 2008). Rozvojová spolupráce opět probíhala jak na multilaterální (EU, AfDB, UNDP, UNICEF, WHO), tak na bilaterální úrovni (Belgie, Kanada, USA, Německo, Nizozemsko, Francie, Irsko, Itálie, Japonsko, Norsko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie, Rakousko atd.) a byla zaměřena hlavně na základní zdravotnickou péči a dále pak na boj proti konkrétním nemocem (především u dětí), na preventivní opatření, management zdravotnického systému, školení apod. (OECD, 1995–2015).

Vedle zdravotnictví hraje klíčovou roli i vzdělávací systém. Rwandská vláda stanovila v PRSP za cíl, že základní vzdělání má být poskytnuto všem (Government of Rwanda, 2002). Toho se mimo jiné snaží dosáhnout bezplatným základním vzděláním (UNDP, 2008). Asistenci na rozvoj vzdělávacího systému poskytovalo mezinárodní společenství Rwandě nepřetržitě, každý rok obdrží vláda v rámci ODA finanční prostředky z bilaterální i multilaterální spolupráce, nejčastějšími donory jsou Belgie, Francie, Německo, Rakousko, Nizozemsko, USA, Velká Británie, Španělsko, Norsko a z mezinárodních organizací AfDF, UNDP, UNICEF a IDA (OECD, 1995–2015). Projekty jsou různého zaměření a podporují jak základní, tak vyšší stupně vzdělávání. Prostředky jsou používány na vzdělávání a školení učitelů, podporu managementu vzdělávacího systému, zvyšování kapacit, opravy stávajících škol a stavby nových škol (spolu s budováním škol jsou velmi často budovány i studny s pitnou vodou a sanitační zařízení jako nezbytný prvek a součást podpory rozvoje), je financováno školné a jsou poskytována stipendia, zpřístupňuje se vzdělávání pro sirotky (z války), poskytují se prostředky nutné pro výuku apod. (OECD, 1995–2015). Podle zprávy UNDP se zlepšil poměr průměrného počtu žáků na jednoho učitele z 60:1 v roce 2003 na 54:1

¹⁰ Rovněž jako následek války a genocidy, mj. kvůli velkému počtu znásilnění.

¹¹ National Plan 2002–2006; pro sirotky a zranitelné děti 2002–2006; nasazení antiretrovirálních léků 2004; distribuce kondomů 2005 (UNDP, 2008).

v roce 2006¹² (UNDP, 2008). V rámci reformy vzdělávání bylo ale rovněž nutné zaměřit se vedle zlepšování kvantitativních ukazatelů na kvalitativní zlepšení výuky také ve smyslu obsahu a stylu výuky, jelikož před genocidou byly ve školách rozlišovány etnické příslušnosti, ale tato zvyklost musela být odstraněna, aby vzdělávání mohlo být pro všechny rovnocenné (Mathisen, 2012).

Vedle budování škol a nemocnic bylo nutné hned od počátku začít ve Rwandě budovat novou infrastrukturu, která byla válkami také zničená. Nejen pro efektivní poskytování všech služeb, ale třeba i pro rozvoj obchodu je fungující infrastruktura klíčová. Ve Rwandě se nejednalo pouze o fyzickou infrastrukturu (silnice, mosty, veřejné budovy), ale rovněž o sanitární infrastrukturu (přístup k nezávadné vodě a hygienickým zařízením), rozvody elektřiny a komunikační technologie. Samozřejmě je to záležitost mnoha let a náklady jsou vysoké, na druhou stranu pro fungování státu, veřejných a soukromých služeb, obchodu či pro kvalitní život obyvatel naprosto nezbytné kroky. Budování infrastruktury bylo opět financováno s pomocí finančních prostředků v rámci ODA, projekty byly propojeny také s ostatními výše zmíněnými oblastmi (vzdělávání, zdravotnictví, zvyšování přístupu k vodě a hygienickým zařízením, bydlení apod.). Zlepšování infrastruktury ovlivňuje kvalitu života na venkově i ve městech. Finanční prostředky byly cíleny na budování silnic, vodní infrastruktury (např. studny na venkově, vodovodní potrubí ve městech) a zpřístupňování pitné vody a hygienických zařízení především ve zdravotnických střediscích, nemocnicích a školách (s tím byla spojená i výuka o hygieně), na školení odborníků, poskytování informací, zlepšování efektivity správy, zlepšování dostupnosti energií (distribuce elektřiny, dostupnost jiných zdrojů energie), rozšiřování telekomunikační sítě apod. (OECD, 1995–2015). Tato oblast je velmi rozsáhlá, a proto ačkoliv je nutné se jejímu zlepšování věnovat od počátku post-konfliktní rekonstrukce, aby mohly být zajišťovány základní funkce státu, je infrastruktura budována mnoho let — Miall, Ramsbotham a Woodhouse ji zařazují i mezi střednědobá opatření.

Ve Rwandě bylo po skončení genocidy nejvíce pozornosti ze strany donorů věnováno pravděpodobně uprchlíkům a vnitřně vysídleným osobám, tedy velký důraz byl kladen na okamžitou humanitární pomoc pro přibližně dva miliony

¹² Aktuálnější statistiky bohužel není možné uvést z důvodu chybějících dat.

lidí,¹³ kteří opustili svůj domov (Eriksson, 1996). Tato stať se sice zaměřuje primárně na rozvojovou spolupráci, je nutné však zmínit i roli humanitární pomoci, jelikož velká část z ODA, kterou Rwanda hlavně v prvních letech dostávala, proudila právě na podporu uprchlických táborů, jelikož bylo nutné zajistit lidem potraviny, přístřeší, zdravotnické ošetření apod. (Kimonyo et al., 2004). Nicméně mezinárodní společenství se snažilo problematickou situaci uprchlíků vyřešit co nejdříve, jelikož uprchlické tábory byly důvodem vyostřující se situace s okolními státy (DRK, Tanzanie) a mezi uprchlíky se nacházeli i „*iniciátoři a pachatelé genocidy — ti představovali pro rwandskou vládu nejen morální urážku, ale i velkou bezpečnostní hrozbu*“ (OECD, 1999, s. 8). Proto byl návrat uprchlíků jednou z prioritních otázek, asistence byla koordinována nejvíce prostřednictvím UNHCR, dále UNICEF, WFP a mnoha neziskových organizací, podle odhadů dosáhly finanční prostředky na tuto oblast přes dvě třetiny všech prostředků ODA v letech 1994–1996 (OECD, 1999). Nicméně návrat uprchlíků nebyl snadný — mnoho z nich se již nemělo kam vrátit, navíc nešlo pouze o ty, kteří uprchli těsně po ukončení genocidy, ale také o ty, kteří Rwandu opustili mnohem dříve.¹⁴ Bylo nejen nutné najít jim domovy, ale rovněž je integrovat do společnosti, protože jen tak by nebyl ohrožen mír v zemi, která by mohla dále pokračovat ve svém rozvoji. Vláda se snažila vyřešit tuto otázku programem *Imidugudu*, kdy se vláda s pomocí OSN (UNHCR) a nevládních organizací rozhodla v podstatě vytvořit několik vesnic, postavit domy a poskytnout tak těmto lidem místo k bydlení, protože v roce 1997 asi 250 až 300 tisíc lidí, kteří se do Rwandy vrátili, muselo žít pod dočasnými přístřešky. Odhaduje se, že do roku 1998 se podařilo postavit asi 85 tisíc domů (Hilhorst a van Leeuwen, 1999). Ačkoliv tento program byl z pohledu mezinárodního společenství viděn rozporuplně (UNHCR, 1999), rwandská vláda ho podporovala a snažila se jím pomoci navraceným obyvatelům, vyrovnat hustotu zalidnění jednotlivých oblastí Rwandy, a zajistit tak poměrně poklidný návrat uprchlíků do země (Hilhorst a van Leeuwen, 1999).

¹³ Většina z nich byla Hutu, po skončení genocidy se báli odplaty ze strany nové vlády (strany RPF) nebo obyvatel. Prchali především do sousední Demokratické republiky Kongo (tehdy Zair) nebo do Tanzanie.

¹⁴ Ti byli především svou etnickou příslušností Tutsi, uprchli ze Rwandy ještě za doby nadvlády Hutu, nicméně v tuto chvíli se již mohli vrátit.

S tímto programem bylo rovněž spojeno budování infrastruktury, protože nově založené vesnice musely být samozřejmě nějakým způsobem propojeny s okolím. Stejně tak pokračovala revitalizace zdravotnického a vzdělávacího systému, na niž Rwanda stále dostávala finanční prostředky v rámci ODA. Příchod uprchlíků rovněž znamenal zátěž pro školy a nemocnice.

Co se dlouhodobých opatření týká, je nutno poznamenat, že mnoho z výše uvedených kroků je rovněž otázkou desítek let — například stavba infrastruktury, rozvoj vzdělávacího či zdravotnického systému nebo repatriace všech uprchlíků stále ještě nejsou zcela dokončeny a pravděpodobně vše potrvá ještě několik dalších let. Stejně tak jako opatření, která Miall et al. považují za dlouhodobá — tedy vytvoření stabilní makroekonomické politiky a ekonomického řízení a udržitelný rozvoj (jak na celostátní, tak na lokální úrovni). Rwanda udělala od doby občanské války a genocidy opravdu velký pokrok ve zlepšování své ekonomické situace, jelikož ekonomická síla státu vzrostla a je stále dlouhodobě rostoucí, inflace stabilně klesá. Rwanda ale může mít velký problém závislosti na zahraniční pomoci, protože do země stále proudí vysoké částky (viz graf 1). Rwanda by se tedy měla zaměřit na to, z čeho bude generovat příjem, pokud v budoucnu ODA klesne. Problémem pro Rwandu může být nedostatek komodit pro zapojení do mezinárodního obchodu, těmi jsou jen káva, čaj, kůže, cínové rudy; nicméně zemědělství stále tvoří přes 50 % veškerého exportu (RDB, 2017). Co se udržitelného rozvoje týká, Rwanda se dostává do fáze, či už se tam nachází, kdy už by nemělo hrozit bezprostřední nebezpečí vypuknutí konfliktu. Ekonomika poměrně prosperuje, a tak bude možné se v následujících letech více zabývat otázkami udržitelného rozvoje a zachování stability.

ZÁVĚR

V mezinárodním společenství je v dnešní době velmi zdůrazňován rozvoj států, především těch nejchudších, snaha minimalizovat chudobu a zlepšovat úroveň života lidí. Jedním nástrojem, který by těmto cílům měl napomoci, je rozvojová spolupráce, i když víra v ni není jednoznačná. Je ale součástí mezinárodních vztahů, a mělo by se tedy usilovat o zvyšování její efektivnosti, aby tak vynaložené prostředky alespoň splnily svůj účel a napomohly dosáhnout stanoveným cílům. Aby mohla být rozvojová pomoc efektivní, je nutné, aby reagovala na aktuální potře-

by přijímající země — z tohoto tvrzení vychází předložená stať, která poukazuje na to, jak je důležité brát v potaz specifické podmínky post-konfliktních států. U obou konceptů, jak rozvojové spolupráce, tak post-konfliktní rekonstrukce, byly nejdříve jednotlivě identifikovány jejich cíle. Na základě jejich některých společných cílů bylo možné sloučit tyto koncepty v jeden společný teoreticko-metodologický rámec sloužící k analýze zapojení rozvojové spolupráce do post-konfliktní rekonstrukce států. Cílem stati bylo ukázat, jakým způsobem se ODA zapojuje do post-konfliktní rekonstrukce. Ke konkrétní ukázce posloužila jednopřípadová studie Rwandy po roce 1994, kdy byl ukončen (etnický) konflikt — genocida části obyvatel. V případové studii bylo analyzováno zapojení mezinárodního společenství do post-konfliktní obnovy Rwandy, konkrétně byla zkoumána ekonomicko-sociální oblast, jelikož ve srovnání s ostatními oblastmi post-konfliktní rekonstrukce se do ní rozvojová spolupráce (co do objemu) obvykle zapojuje nejvíce. Důležitým východiskem pro analýzu byl teoretický rámec od Mialla et al. (1999). Stať poukazuje na to, v jaké situaci se post-konfliktní stát může nacházet, a proč je tedy nutné brát jeho specifickou situaci v úvahu, jak to koneckonců zdůrazňuje i dokument *Principle for Good International Engagement in Fragile States*. Na základě genocidy Rwanda utrpěla úmrtím a odlivem velké části obyvatelstva (tedy úbytkem pracovní síly), zničenou infrastrukturou, sníženou zemědělskou produktivitou (v souvislosti s úbytkem pracovní síly, ale také zemědělské plochy), nefunkčním zdravotnickým či vzdělávacím systémem (u obou bylo problémem zničení fyzické infrastruktury či úbytek pracovní síly) a mnoha dalšími následky, které však nebyly v této stati zkoumány. Stať si položila výzkumnou otázku, zda ODA reagovala na specifické potřeby Rwandy. Z případové studie plyne, že každému z těchto problémů, vyjmenovaných výše, byla nějakým způsobem věnována pozornost, a lze tedy konstatovat, že donoři, kteří se v post-konfliktní rekonstrukci angažovali, se snažili reagovat na specifické potřeby. Ačkoliv nebylo cílem této stati zhodnotit, zda je zlepšení ukazatelů a situace Rwandy výsledkem zapojení ODA, na základě uvedených poznatků lze říci, že pro vývoj Rwandy je ODA důležitým aspektem. Vzhledem k tomu, že ve rwandské společnosti nedošlo k obnovení etnického konfliktu po relativně dlouhou dobu, lze post-konfliktní rekonstrukci považovat celkově za úspěšnou — ne pouze ve vztahu k ekonomicko-sociální oblasti, diskutované v této stati, a rovněž

ne pouze ve smyslu zásluhy mezinárodního společenství, ale také z hlediska přínosu samotné vlády, která zajisté hraje v rozvoji státu velkou roli. Toto téma je však rozsáhlé a je zde stále velký prostor pro další výzkum jednak v dalších oblastech post-konfliktní rekonstrukce a jednak v souvisejících otázkách — jak zvyšovat efektivitu rozvojové spolupráce a podle čeho ji vůbec měřit; nebo, jak bylo již zmíněno výše, zkusit najít co nejefektivnější postup pro obnovu konflikty zničených zemí.

LITERATURA

- ACEMOGLU, D. a J. A. ROBINSON (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Business. ISBN 978-0-307-71922-5.
- AfDB (2016). The Africa Infrastructure Development Index 2016. In: *afdb.org* [online]. [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Infrastructure_Development_May_2016.pdf
- AKRAMOV, K. (2012). *Foreign Aid Allocation, Governance, and Economic Growth*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. ISBN 978-0-812-24465-6.
- ANNAN, K. (2000). *Common Destiny, New Resolve*. New York: The United Nations. ISBN 9-211-00851-4.
- CASTILLO, G. del (2008). *Rebuilding War-Torn States: The Challenge of Post-Conflict Economic Reconstruction*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-199-23773-9.
- COLLIER, P. (2007). Post-Conflict Recovery: How Should Policies Be Distinctive? In: *conflictrecovery.org* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <http://conflictrecovery.org/bin/Collier-PostConflictRecovery.pdf>
- COLLIER, P. et al. (2003). *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*. New York: Oxford University Press. ISBN 0-821-35481-7.
- COLLIER, P. a A. HOEFFLER (2004). Aid, Policy, and Growth in Post-Conflict Societies. *European Economic Review*, 48(5), s. 1125–1145. ISSN 0014-2921.
- DEVARAJAN, S. a V. SWAROOP (1998). The Implications of Foreign Aid Fungibility for Development Assistance. In: *documents.worldbank.org* [online]. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/660401468766542269/pdf/multi-page.pdf>

- DI (2017). ODA Modernisation: Background Paper. In: *devinit.org* [online]. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: http://devinit.org/wp-content/uploads/2017/09/Background-paper_ODA-modernisation.pdf
- DIAMOND, L. a J. W. McDONALD (1996). *Multi-Track Diplomacy: A Systems Approach to Peace*. 3rd ed. West Hartford, Conn.: Kumarian Press. ISBN 978-1-565-49057-4.
- ERRIKSON, J. (1996). The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience. In: *oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/countries/rwanda/50189495.pdf>
- FRÈRE, M.-S. (2011). *Elections and the Media in Post-Conflict Africa: Votes and Voices for Peace?* New York: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-780-32018-2.
- FUKUDA-PARR, S. (2010). Conflict Prevention 2011 as a Policy Objective of Development Aid. In: MAVROTAS, G. (vyd.). *Foreign Aid for Development: Issues, Challenges, and the New Agenda*. Oxford: Oxford University Press, s. 123–151. ISBN 978-0-199-58093-4.
- GALTUNG, F. a M. TISNÉ (2009). A New Approach To Postwar Reconstruction. *Journal of Democracy*, 20(4), s. 93–107. ISSN 1045-5736.
- GHÁLÍ, B. B. (1992). An Agenda for Peace. In: *un-documents.net* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>
- GOVERNMENT OF RWANDA (2002). Poverty Reduction Strategy Paper. In: *imf.org* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/prsp/2002/rwa/01/063102.pdf>
- HILHORTS, D. a M. van LEEUWEN (1999). Imidugudu, Villagisation in Rwanda: A Case of Emergency Development? In: *edepot.wur.nl* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <http://edepot.wur.nl/233659>
- HOYWEGHEN, S. van (1999). The Urgency of Land and Agrarian Reform in Rwanda. In: *africa.wisc.edu* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: http://africa.wisc.edu/rwandagpa/_documents/articles_development/VANHoyweghen_Urgency-of-land.pdf
- HYNES, W. a S. SCOTT (2013). The Evolution of Official Development Assistance: Achievements, Criticisms and a Way Forward. In: *oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-standards/Evolution%20of%20ODA.pdf>

- JONES, K. (2005). Moving Money: Aid Fungibility in Africa. *SAIS Review of International Affairs*, 25(2), s. 167–180. ISSN 0036-0775.
- KIMONYO et al. (2004). Supporting the Post-Genocide Transition in Rwanda: The Role of International Community. In: *peacepalacelibrary.nl* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/380689456.pdf>
- LEDERACH, J. P. (2003). Civil Society and Reconciliation. In: CROCKER, C. A., F. O. HAMPSON a P. AALL (vyd.). *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, s. 841–854. ISBN 978-1-929-22327-5.
- LEIDERER, S. (2012). Fungibility and the Choice of Aid Modalities. In: *oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/dac/peer-reviews/Fungibility%20and%20the%20Choice%20of%20Aid%20Modalities.pdf>
- MATHISEN, J. (2012). Education Reform in Rwanda: Impacts of Genocide and Reconstruction on School Systems. In: *digitalcommons.georgefox.edu* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/view-content.cgi?article=1010&context=edd>
- McDONALD, J. W. (2003). Multi-Track Diplomacy. In: *beyondintractability.org* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.beyondintractability.org/essay/multi-track-diplomacy>
- MIALL, H., T. WOODHOUSE a O. RAMSBOTHAM (1999). *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Cambridge: Polity. ISBN 0-745-62034-5.
- MOYO, D. (2009). *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is Another Way for Africa*. New York: Farrar, Straus and Giroux. ISBN 978-0-374-13956-8.
- NORTH, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0-521-39416-3.
- NORTH, D. C. (1991). Institutions. In: *pubs.aeaweb.org* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.5.1.97>
- OECD (1999). The Limits and Scope for the Use of Development Assistance Incentives and Disincentives for Influencing Conflict Situations Case Study: Rwanda. In: *reliefweb.int* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/7F0AAE8A-70C499F9C1256B44005A34A7-Full_Report.pdf

- OECD (2005). *Creditor Reporting System on Aid Activities in Africa 2003*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development. ISBN 978-9-264-00807-6.
- OECD (2008). Is It ODA? In: *oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf>
- OECD (2011). International Engagement in Fragile States: Can't We Do Better? In: *oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/countries/somalia/48697077.pdf>
- OECD (1995–2015). OECD Stat. In: *stats.oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/#>
- OECD (2018). Official Development Assistance — Definition and Coverage. In: *oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>
- PERKINS, D. H. et al. (2013). *Economics of Development*. 7th ed. New York: W.W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-93435-9.
- RADELET, S. (2006). A Primer on Foreign Aid. In: *who.int* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: http://www.who.int/hac/techguidance/training/analysing_health_systems/a_primer_on_foreign_aid_06.pdf
- RAJCHLOVÁ, J. (2016). *Financování rozvojové spolupráce*. Brno: Mendelova univerzita v Brně. ISBN 978-80-7509-384-4.
- RAMALINGAM, B. (2013). *Aid on the Edge of Chaos: Rethinking International Cooperation in a Complex World*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-199-57802-3.
- RDB (2017). Export. In: *rdb.rw* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <http://rdb.rw/export>
- SEN, A. (2005). Development as Capability Expansion. In: FUKUDA-PARR, S. et al. *Readings in Human Development: Concepts, Measures and Policies for a Development Paradigm*. New Delhi and New York: Oxford University Press, s. 3–16. ISBN 978-0-195-67052-3.
- TODARO, M. P. a S. C. SMITH (2012). *Economic Development*. 11th ed. Boston, Mass.: Addison-Wesley. ISBN 978-0-138-01380-2.
- UNDP (2008). Assessment Of Development Results. Evaluation of UNDP Contribution: Rwanda. In: *oecd.org* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/countries/rwanda/41105593.pdf>

- UNDP (2015). Human Development Report 2015. In: *hdr.undp.org* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf
- UNDP (2016). Human Development Reports. In: *undp.org* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends>
- UNHCR (1999). Global Report: Rwanda at Glance. In: *unhcr.org* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/3e2d4d673.pdf>
- UNITED NATIONS (1970). International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade. In: *un-documents.net* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://www.un-documents.net/a25r2626.htm>
- UNITED NATIONS (2000). United Nations Millenium Declaration. In: *un.org* [online]. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>
- UNITED NATIONS (2001). Country Presentation by the Government of Rwanda. In: *unctad.org* [online]. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <http://unctad.org/en/Docs/aconf191cp31rwa.en.pdf>
- UNITED NATIONS (2008). Rwanda: A Brief History of the Country. In: *un.org* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/education/rwandagenocide.shtml>
- UNITED NATIONS (2010). Keeping the Promise: United to Achieve the Millennium Development Goals. In: *un.org* [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: http://www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/outcome_documentN1051260.pdf
- URBANOVSKÁ, J. (2008). Hodnocení úspěšnosti operací OSN na udržení míru se zaměřením na Afriku. In: BUREŠ, O. (vyd.). *Teorie a praxe postkonfliktní rekonstrukce: sborník vybraných příspěvků z konference pořádané Metropolitní univerzitou Praha ve spolupráci s Prague Security Studies Institute v Praze 22. listopadu 2008*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 71–87. ISBN 978-80-7380-142-7.
- WAISOVÁ, Š. (2008). *Poválečná obnova a budování míru: role a strategie mezinárodních nevládních organizací*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-2104-699-3.
- WALQUE, D. de a P. VERWIMP (2010). The Demographic and Socio-Economic Distribution of Excess Mortality during the 1994 Genocide in Rwanda. *Journal of*

African Economies, 19(2), s. 141–162. ISSN 0963-8024.

WBG (2018). World Development Indicators. In: *datbank.worldbank.org* [online]. [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: <http://datbank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

ZÁVIČÁKOVÁ, L. (2008). Činnost Komise OSN pro budování míru: teorie a praxe. In: BUREŠ, O. (vyd.). *Teorie a praxe postkonfliktní rekonstrukce: sborník vybraných příspěvků z konference pořádané Metropolitní univerzitou Praha ve spolupráci s Prague Security Studies Institute v Praze 22. listopadu 2008*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 88–103. ISBN 978-80-7380-142-7.

Ing. Jana Bártová

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

Katedra světové ekonomiky

xbarj98@vse.cz